

VOJENSKÉ ROZHLEDY

ROČNÍK V.

ČÍSLO 3.

*Generální inspektor
Dr. J. S. MACHAR.*

Štábní kapitán generálního štábu JAROSLAV NOVÁK:
Generální inspektor dr. J. S. Machar
(Ke dni 29. února 1924.)

Myšlenka, která ve dnech Macharova jubilea s novou silou, novou živostí, novou naléhavostí vynořovala se v duši lidí, jimž bylo toto jubileum něčím více než literární a společenskou událostí a vojenskou oslavou, byla asi tato: Jak je to možné, jak se stalo, že muž, jenž ztrávil čtyřicet svých mužných let v práci literární, uprostřed děl, která svým počtem, rázem i významem učinila ze svého tvůrce výraznou postavu literární přítomnosti i literární historie, jak je to možné, jak se stalo, že tento muž na prahu svých let šedesátých náhle se odmlčuje, a z básníka, jemuž bylo jeho dosavadní životní povolání jen prostředkem k tvoření literárnímu, stává se vojákem, jenž tentokrát sjednocuje v této životní změně své nové životní povolání s novou životní tvorbou.

A jaká je tato nová životní tvorba básníková, co jej kvalifikuje k jeho novému povolání, co přináší tento český básník do československého vojenství?

Doba, vzrušená a dějinná doba dvacátých let dvacátého století, ve které se odehrál a rozhodl — doufejme, že pro celou budoucnost — grandiosní konflikt demokracie a politického i sociálního aristokratismu a absolutismu, mobilisovala pro svůj gigantický zápas i jednotlivce, kteří dosud zůstávali stranou veřejného a politického života. Z doby, kdy o osudu světové války rozhoduje velká demokracie zámořská, vedena advokátem ideologem, z doby, kdy po skončené válce stávají se hlavami států filosofové, žurnalisté a dělníci, z této doby možno nalézt i v dějinách našeho národa obdobu, chceme-li, kontrast ke zjevu Macharovu, jenž nás tak zaujímá svou životní proměnou.

V dalekých plochách největšího zemského oceánu, na tropickém ostrově, ztraceném uprostřed nekonečných vod, tváří v tvář hvězdnému vesmíru, daleko od společenského i politického života evropského, žije astronom, dáváje celý svůj život do služeb vědy, která ve svých vesmírných perspektivách je tak daleko, tak nesmírně daleko malé, nesvobodné astronomovy země. A i když se mladý učenec vrací do své druhé vlasti, do velkého města světla, i tu zůstává oddán své v pravém slova smyslu nadpozemské vědě, nemaje zdánlivě času ani zájmu pro politický život své první, rodné vlasti. Tu udeří hodina války, hodina zápasu, v němž možno vše získat nebo vše ztratit — a mladý astronom opouští beze slova své vesmírné sféry a dává se jako prostý voják do služeb boje za osvobození té své malé, v světě neznámé otčiny. Není-li to obrat nečekaný, hodný podivu i hodný úcty a přece tak lidský, tak lidsky krásný, tak pochopitelný: není-li třeba v té chvíli dějin vydobýt vlasti svobodu? Co tu ta říše nebes a hvězd, co tu ta říše vědy, když možno a nutno osvobodit tu malou pozemskou vlast?

V cizím, cizáckém městě, uprostřed státu, jenž ujařmuje a vyssává jeho rodnou zem, žije básník, dáváje celý svůj život do služeb boje za lepší příští své nepatrné, potlačené země, za lepší příští nového člověka. Bije se a bojuje svých třicet nejsilnějších let proti cizáckému uchvatiteli i proti šosáckosti intelektuelní i mravní svých vlastních krajanů. Touží vytvořit nového člověka, jiného, než vidí kolem sebe v cizáckém prostředí, i jiného, než vidí doma ve své vlasti: čistého a pravdivého, silného a radostného sama k sobě

i k svému okolí. Celé své umění, celou svou bytost, vervní a tak strašně opravdovou, dává do služeb boje za osvobození, národní i individuální, českého člověka. Přijde hodina války, doba útisku a temna, a básník dokončuje svou poslední básnickou knihu: apoteosu genia síly a vůle, člověka z lidu, osudem určeného obhájce vymoženosti Velké revoluce proti režimu z Boží milosti.

Udeřila hodina osvobození — hodina, kdy jde o to, udržet co bylo dobyto — a básník opouští beze slova své básnické sféry a dává celou svou autoritu, celou svou osobnost do boje za udržení dobyté svobody, do boje za vybudování a ucelení toho, co je té svobody poslední záštitou: demokratické, silné a zdravé armády. Co tu ta dřívější říše tužeb a snů proti té konkrétní práci uskutečňovatelské a budovatelské?

A jakou že osobnost, jakou že autoritu propůjčuje básník svému novému povolání? Jinými slovy: Jakou že je Machar osobností, jakou autoritou českému člověku?

Je tomu letos, v rok básníkovy jubilea, právě pětatřicet let, kdy počal psátí svou slavnou knihu „Tristium Vindobona“, tu „sbírku hořkých politických meditací a zoufalých vlasteneckých výkřiků, vytvářejících po Kollárovi, Nerudovi a Čechovi nový typ české vlastenecké poesie“, tu „žřiravou kritiku našeho politického a národního zápasu s vysokého evropského hlediska“, tu knihu, v níž „když se byl rozešel docela nepřátelsky s přítomností, upírá přece, zakotven v račové povědomí, věřící zraky v lepší národní i sociální zítřek“. Je to právě tato kniha, kterou se Machar především zapsal v srdce českého člověka, jemuž tu vytvořil zcela nové perspektivy vlastenecké i lidské; jí i oněmi, jež po ní následují, stává se Machar evangeliem, láskou generací z přechodu století: jeho ideál českého člověka pravdivého a poctivého, silného a spravedlivého, stává se ideálem mladých lidí těchto generací, kterým připadla tak odpovědná úloha ve světové válce i po ní.

Mám-li tu uvést doklad pro tento poměr právě t. zv. malého českého člověka k Macharovu předválečnému literárnímu dílu, budiž dovoleno, abych se odvolal k věci, která se své doby zdála kuriosním, vtipným nápadem, aspoň rakouské censure, ale která právě tehdy byla ve skutečnosti jedním z oněch neviditelných podkopů, kladených pod chátrající budovu rakousko-uherské monarchie neblahé paměti. Koncem r. 1913, tedy krátce před výbuchem světové války, přinesl časopis „Stopa“, vydávaný K. Horkým, článek, nadepsaný „Perný konkurs“ a obsahující soutěž na zodpovězení otázky: „Koho byste chtěl mít za presidenta, kdyby byly Čechy republikou?“ Z prvních tří cen byla, jak redakce uvedla, přiručena jedna za vtipnost, druhé dvě „za upřímnost, za čistotu nadšení a za hloubku přesvědčení“; první z těchto dvou odpovědí, tak příznačných pro ty, v jejichž jméně byly psány, i pro ty, jimž byly adresovány, byla od krajana, podomního obchodníka na Rusi, a plaidovala pro „presidenta v nejširším slova smyslu humanistu, demokrata“, druhá, zaslaná obchodním cestujícím, jenž procestoval jako tovaryš Německo, Švýcarsko, Francii a Alžír a následkem toho, jak se sám vyjádřil, „pohlíží na svět velmi střízlivě“, mluvila o J. S. Macharovi, a to mimo jiné těmito slovy: „Přál bych si za presidenta české republiky J. S. Machara. Osobně jej sice neznám, ale dle jeho spisů považuji jej za člověka železné vůle, ryzího charakteru. Zkrátka, ideální muž v pravém slova smyslu.“

Je divu, že čeští lidé, kteří se takto dívali a dívají na Macharovo literární životní dílo, uvítali radostně jeho povolání na místo, které zaujímá v dnešní armádě svobodného československého státu?

Neboť, co je podstatou funkce generálního inspektora čsl. vojsk, aspoň tak, jak je dnes vymezena? Náš generální inspektor to není onen generální inspektor na př. armády francouzské, jenž je předestínovaným velitelem operujících armád za války a jenž tedy musí nezbytně býti vrcholným vojenským technikem; to není onen generální inspektor bývalé branné moci rakousko-uherské, jenž měl úlohu analogickou; generální inspektor čsl. vojsk podle dnešní své kompetence je především činitelem mravním, jenž bdí a dozírá na mravní kvalitu čsl. vojska, na jeho ducha, na ducha armády a na ducha jejích vůdců — důstojnického sboru. Nuže, mám za to, že je těžko představit si někoho pro tuto úlohu kvalifikovanějšího, než je spolutvůrce nového českého vlastenectví. Autor knih „Tristium Vindobona“ a „Golgatha“ má k této úloze právě po stránce mravní takovou kvalifikaci, takovou autoritu, jako snad, s výjimkou jednoho, dvou zjevů, nikdo jiný.

A generální inspektor dr. Machar věnuje této mravní stránce svého nového životního úkolu všechnu svou sílu, všechno své přesvědčení: jeden z nejdůležitějších problémů mladé armády — snad nejdůležitější vůbec — mravní unifikace důstojnického sboru, našel v něm nejvřelejšího propagátora, nejúčinnějšího zastance, jenž je dnes stejně ctěn a obdivován všemi složkami sboru, jenž má býti unifikován: legionářstvem, záložními důstojníky aktivovanými v čsl. republice, i bývalými aktivními nebo aktivovanými důstojníky bývalé rakousko-uherské armády. Dospělo-li se v této mravní unifikaci důstojnického sboru k tak šťastným výsledkům, je to ve velké míře právě zásluhou generálního inspektora, zásluhou jeho činnosti jako předsedy revisní komise a jeho vlivu při obsazování velitelských a vůbec významnějších míst v armádním ústrojí; jeho úsilí o mravní — a ovšem i hmotnou — stabilizaci československé armády a hlavně jejího důstojnického sboru v prvních dobách jejího života, bude moci býti plně oceněno teprve později, po náležitém časovém odstupu, až tu bude ona armádní tradice, k jejímuž vytvoření kdysi sám tak naléhavě vybízel první československé důstojníky generálního štábu, k níž sám pracuje celým svým dílem a v níž bude zaujímatí nejčestnější místo.

Již dnes byl však veřejně konstatován několikrát velký výsledek Macharovy vojenské práce: jeho účast při tvoření branného zákona, kdy po boku tehdejšího náčelníka hlavního štábu generála Pellé neváhal — nedlouho poté, kdy převzal sám svůj vojenský úřad — zasáhnouti celou váhou své osobnosti, nedvojsmyslně a rozhodně, aby přesvědčil revoluční Národní shromáždění o nezbytnosti dobré a dokonale organizované armády; jeho předsednictví v komisi pro vypracování služebního řádu čs. branné moci, v němž syntetisoval tak šťastně zkušenosti starých cizích vojenských tradic s demokratickými tendencemi vojenského dneška a psychologickým i sociologickým svérázem nově narozeného vojenství československého; jeho rozhodující účast při organizování československého vojenského školství a jeho pronikavý, neustálý zájem o vojenskou výchovu, od jazykových kursů pro poddůstojníky menšinových národností až po Válečnou školu s jejími informačními kursy pro generály velitele vyšších jednotek; jeho zájem o vojenskou výchovu tělesnou a o vojenskou výchovu osvětovou; jeho úsilí o neustálou propagaci armády

ve veřejnosti — to vše bylo veřejně kvitováno v časopiseckých projevech ve dnech jubilejních, a doplněno významným, mohutným a moudrým vzkazem ministra národní obrany F. Udržala:

„Macharova dílo básníka a politika, poslance v našem revolučním Národním shromáždění a spolutvůrce ducha naší republikánské armády, tvoří tak harmonickou jednotu, jakou bylo málo komu popřáno svým životem uskutečniti. Jeho životní dráha je však také krásným vzorem pro mnohé, kteří nikdy netušili, že budou jednou budovati vlastní československou armádu. Jak veliké je procento příslušníků našeho důstojnického sboru, které železná nutnost přivedla od knihy, z kanceláře, z továrny nebo s pole do řad armády! Přejeme naší armádě i jejímu generálnímu inspektorovi, aby všichni tito důstojníci byli tak na svém místě, jako je Machar. A doplníme toto přání hned také druhým, aby se i příští generace důstojnické učily od Machara, jak z jeho knih, tak z jeho úřední působnosti, lásce k národu, neúchylné víře v mravní ideály a statečnosti v boji za poznanou pravdu.“ —

A jaký je konečný cíl, jaký je smysl a podstata Macharova životního díla, jeho práce literární i vojenské, jeho díla myslitelského i budovatelského?

Zde budiž dovoleno, rozloučit se s básníkem-vojákem citátem z jiného básníka, citátem, od jehož individualisujícího prvotního významu je tak blízko k objektivisujícím a kolektivistickým výsledkům životního díla Macharova:

„Ze všeho snu, jenž mne kdy vábil,
zbyla mi touha k podzimu:
lepšího člověka, než já byl,
odevzdat světu příštím.“

Není všechna Macharova práce ve službách této touhy, tohoto ideálu? Nebude u nás lépe, podaří-li se básníku-vojákovi vychovat novou generaci ne lepší jeho, ale tak čistou, opravdovou, silnou a poctivou jako je jeho vlastní životní dílo?

Neboť tento muž, kdysi ironický a skeptický, později karatelský a ukazatelský, byl přece vždy jasnovidný, bojovný a houževnatý, jak se sluší na pravého vojáka, byl vždy tím, co je v životě lidí jediné hodnotné: idealistou a pracovníkem.